

DEEL EEN

Naasteliefde komt in al haar facetten uiteindelijk op
niets meer of minder neer dan in staat zijn de ander te
vragen: 'Wat scheelt eraan?'

SIMONE WEIL

I

Ik was bij een lezing die door een man werd gegeven op de campus van een universiteit. De man was een hoogleraar, maar was verbonden aan een andere universiteit, elders in het land. Hij was een bekend auteur, die eerder dat jaar een internationale prijs had gewonnen. Maar hoewel het een gratis en openbaar evenement was, zat de zaal maar halfvol. Dat ikzelf tussen het publiek zat of zelfs in die stad was, was trouwens louter toeval. Een vriendin van me lag er in een ziekenhuis dat gespecialiseerd is in de specifieke vorm van kanker waaraan zij leed. Ik was er om die vriendin te bezoeken, die dierbare oude vriendin, die ik al een paar jaar niet meer had gezien en die ik, gezien de ernst van haar ziekte, daarna misschien wel nooit meer zou zien.

Het was de derde week van september 2017. Ik had een kamer geboekt via Airbnb. De gastvrouw was een gepensioneerde bibliothecaresse, een weduwe. Dank-

zij haar profiel wist ik dat ze vier kinderen had en zes kleinkinderen en dat koken en theaterbezoek hobby's van haar waren. Ze woonde op de bovenste verdieping van een klein appartementencomplex op ongeveer drie kilometer van het ziekenhuis. De woning was schoon en netjes en het rook er vaag naar komijn. De logeerkamer had een inrichting waarvan algemeen schijnt te worden aangenomen dat je er thuis zult voelen: pluchen kleden, een bed met een haag van kussens en een dik donzen dekbed, een salontafel met een aardewerken kan met droogbloemen en naast het bed een stapeltje detectives. Het soort plek waar ik me helemaal niet thuis voel. Wat de meeste mensen gezellig noemen – *gemütlich*, *hygge* – vinden sommige verstikkend.

Er was een kat beloofd, maar die was nergens te bekennen. Pas later, toen ik op het punt stond te vertrekken, hoorde ik dat de kat was overleden tussen het moment van boeken en arriveren. Mijn gastvrouw bracht dat nieuws plompverloren en veranderde meteen daarna van onderwerp, zodat ik er niet op door kon gaan – wat ik alleen maar van plan was geweest omdat iets in haar manier van doen me het idee had gegeven dat ze erover wilde praten. En ik bedacht dat ze misschien niet van onderwerp was veranderd omdat het te gevoelig lag, maar eerder uit bezorgdheid dat ik er later over zou klagen. *Deprimerende gastvrouw, had het alleen maar over haar dode kat.* Het soort commentaar dat je veel op de site zag.

Terwijl ik in de keuken koffie dronk en van het bordje met lekkers at dat de gastvrouw voor me had klaargezet (en zij zich, zoals Airbnb-verhuurders werd aangeraden, niet liet zien), bekeek ik het prikbord waarop ze aankondigingen had opgehangen van dingen die er in de stad

te doen waren. Een expositie van Japanse prenten, een ambachtenmarkt, een optreden van een Canadees dansgezelschap, een jazzfestival, een Caraïbisch cultureel festival, een agenda van het plaatselijke sportstadion, een poëzieperformance. En die avond om halfacht de schrijverslezing.

Op de foto ziet hij er hardvochtig uit – nee, ‘hardvochtig’ is te hardvochtig. Laten we het streng noemen. Het is de uitstraling die veel oudere witte mannen op zekere leeftijd krijgen: spierwit haar, haviksneus, dunne lippen, priemende blik. Als roofvogels. Niet erg uitnodigend. Niet echt een foto die zegt: *Kom alsjeblieft naar me luisteren. Ik zou je aanwezigheid erg op prijs stellen! Meer: Vergis je niet, ik weet veel meer dan jij. Je kunt maar beter komen luisteren naar wat ik te vertellen heb. Misschien dat je dan begrijpt hoe alles in elkaar steekt.*

Hij wordt ingeleid door een vrouw. Het hoofd van de faculteit die hem heeft uitgenodigd. Ze is een bepaald type: de flamboyante academica, de intellectuele femme fatale. Iemand die de grootste moeite doet uit te stralen dat ze, hoewel intelligent en hoogopgeleid, hoewel feministe en vrouw in hoge functie, geen tut is, geen saaie nerd, geen seksloze feeks. Oké, ze is voorbij een zekere leeftijd. Nou en? De nauwsluitende rok, de hoogte van de hakken, de felrode mond en het geverfde haar (ik heb een kapper eens horen zeggen: ‘Volgens mij tast grijs haar het denkvermogen van vrouwen aan’), alles schreeuwt: Ik ben nog steeds fuckable. Een figuurtje dat bijna zeker betekent dat ze zowat de hele dag rondloopt met honger. De gedachte dat ‘in Frankrijk’ intellectuelen een sekssymbool kunnen zijn komt met treurige regelmaat bij deze vrouwen op, zelfs als

het symbool soms nogal gênant is (Bernard-Henri Lévy met zijn te ver openstaande overhemden). Die vrouwen hebben herinneringen aan pesterijen uit hun jeugd, niet om hun uiterlijk, maar om hun hersens. ‘Wat mannen niet willen zijn vrouwen met brillen’ sloeg eigenlijk op slimme vrouwen, boekenwurmen, wiskundeknobbels, studieboeken. De tijden veranderen. Zijn er nog mensen die iets tegen een bril hebben? En hoe vaak hoor je tegenwoordig mannen niet prat gaan op hun voorliefde voor intelligente vrouwen? Of, zoals een jonge acteur onlangs zei: ‘Ik heb gemerkt dat de slimste vrouwen ook altijd het meest sexy zijn.’ Ik moet bekennen dat ik mijn ogen daarop zo hoog ten hemel sloeg dat ik met mijn hoofd moest schudden om ze weer omlaag te krijgen.

Het kan niet waar zijn, dat verhaal over Toscanini die tijdens een repetitie zijn geduld met een sopraan verloor, haar bij de omvangrijke borsten greep en uitriep: ‘Waren dit maar hersenen!’ Toch?

Later werd het: ‘Wat mannen niet willen, zijn te dikke billen.’

Ik zie ze voor me, deze man en deze vrouw, bij het diner na de lezing waarvoor de faculteit hem ongetwijfeld zal hebben uitgenodigd en dat vanwege de status van de man een chique toestand zal zijn in een van de duurste restaurants van de stad, waar ze vermoedelijk naast elkaar aan tafel zullen zitten. En natuurlijk hoopt de vrouw op een diep gesprek – geen koetjes en kalfjes – misschien zelfs een voorzichtige flirt, maar dat zal niet zo makkelijk blijken omdat zijn aandacht steeds afdwaalt naar de postdocstudente aan het eind van de tafel, die hem als begeleidster is toegewezen en die hem van het ene naar het andere adres moet rijden en dus ook

na het diner van vanavond naar zijn hotel en die al na één glaasje wijn zijn veelvuldige blikken haar kant op beantwoordt met steeds brutalere blikken in zijn richting.

Toch lijkt het verhaal te kloppen. Ik heb het ge-googeld. Al heeft hij volgens sommige bronnen de borsten van de sopraan niet echt beetgepakt, maar er alleen naar gewezen.

Tijdens de plichtmatige opsomming van de verdiensten van de spreker slaat de man zijn blik neer en trekt een ongemakkelijk gezicht om een bescheidenheid te suggereren waar volgens mij niemand in trapt.

Als mijn cijfers meer zouden hebben afgehangen van hoeveel ik van colleges had opgestoken dan van het bestuderen van teksten, zou ik nooit zijn afgestudeerd. Ik raak zelden afgeleid als ik iets lees of met iemand praat, maar met voordrachten van welk soort ook heb ik altijd moeite (het ergst zijn schrijvers die voorlezen uit eigen werk). Mijn gedachten dwalen bijna onmiddellijk af zodra de spreker van wal steekt. En deze avond had ik mijn hoofd er al helemaal niet bij. Ik had de hele middag bij mijn vriendin in het ziekenhuis gezeten. Ik was doodop van het moeten aanzien hoe ze leed en van de moeite die het kostte om mijn moedeloosheid over haar situatie niet de overhand te laten krijgen en voor haar verborgen te houden. Omgaan met ziekte: daar ben ik ook nooit goed in geweest.

Mijn gedachten dwaalden dus af. Meteen vanaf het begin al. Ik raakte verschillende malen de draad van het verhaal kwijt. Niet dat dat erg was, want de lezing was gebaseerd op een lang artikel dat de auteur voor een tijdschrift had geschreven en dat ik destijds al had gelezen. Ik had het al gelezen en iedereen die ik kende had het ge-

lezen. Mijn vriendin in het ziekenhuis had het gelezen. De meeste toehoorders ook, gokte ik. Ik bedacht dat op zijn minst sommigen van hen aanwezig waren omdat ze vragen wilden stellen, een discussie wilden bijwonen over wat de man te zeggen had, waarvan ze de strekking al kenden dankzij het artikel. De man was echter, heel ongebruikelijk, niet van plan vragen te beantwoorden. Er zou vanavond geen discussie volgen. Daar zouden we alleen pas achter komen toen hij uitgepraat was.

Het was afgelopen, zei hij. Hij haalde een andere schrijver aan, vertaalde uit het Frans: ‘Vóór de mens oerwoud, na de mens woestijn.’ Wat er ook moest gebeuren om een catastrofe af te wenden, welke acties of opofferingen er ook nodig waren, het was intussen duidelijk dat het de mens ontbrak aan de wil daartoe, de collectieve wil. Het moest er voor ieder intelligent buitenaards wezen uitzien alsof we in de greep van een doodswens waren, vervolgde hij.

Het was afgelopen, zei hij weer. Het was gedaan met het vertrouwen en de troost die generatie na generatie op de been hadden gehouden, de wetenschap dat ons eigen bestaan op aarde weliswaar eindig was, maar dat alles waarvan we hielden en wat betekenis voor ons had zou blijven bestaan, dat de wereld waar we deel van hadden uitgemaakt zou doordraaien – die tijd was voorbij, zei hij. Onze wereld en onze beschaving zouden het niet redden, zei hij. We moesten leven en sterven met die nieuwe wetenschap.

Onze wereld en onze beschaving zouden het niet redden, zei de man, omdat ze niet opgewassen waren tegen de vele krachten die wij zelf op ze hadden losgelaten. Wij, onze eigen ergste vijand, hadden onszelf in

een weerloze positie gemanoeuvreed doordat we niet alleen hadden toegelaten dat er wapens waren ontwikkeld die ons allemaal vele malen konden uitroeien, maar die ook in handen hadden laten vallen van narcisten, nihilisten, mensen zonder empathie, zonder geweten. De combinatie van ons onvermogen om de verspreiding van massavernietigingswapens te beheersen en ons onvermogen om te voorkomen dat diegenen aan de macht kwamen voor wie het gebruik ervan niet alleen denkbaar was maar misschien zelfs een onweerstaanbare verleiding vormde, maakte de kans op een apocalyptische oorlog steeds waarschijnlijker...

Als we ten onder gaan, zei de man, zal onze plaats niet worden ingenomen door een ras van nobele en intelligente apen, hoe aantrekkelijk die gedachte misschien ook is. Het was misschien een troostrijk idee dat de planeet na de uitroeiing van de mensheid nog een kans had. Maar helaas, het dierenrijk was ten dode opgeschreven, zei hij. Hoewel niets van de ellende door hen was veroorzaakt, waren de apen en alle andere levende wezens samen met ons ten dode opgeschreven – dat wil zeggen: de wezens die nog niet door de mens en zijn handelen waren uitgeroeid.

Stel echter dat er geen nucleaire dreiging bestond, zei de man. Stel dat het hele nucleaire arsenaal door een of ander wonder van de ene op de andere dag compleet verpulverd was. Zouden we ons dan niet nog steeds geconfronteerd zien met de gevaren die generaties van menselijke domheid, kortzichtigheid en het vermogen tot zelfmisleiding hadden veroorzaakt...

De fossiele-brandstofindustriëlen, zei de man. Met hoeveel waren ze? En met hoeveel zijn wij? Het was niet

te geloven dat wij, vrije mensen, democratische burgers, er niet in waren geslaagd hen tegen te houden, er niet in waren geslaagd in verzet te komen tegen deze mannen en hun politieke handlangers die zich onverdroten inzetten voor klimaatontkenning. En dan te bedenken dat diezelfde mensen al miljardenwinsten hadden opgestreken, waardoor ze bij de rijksten hoorden die ooit hadden geleefd. Maar toen het machtigste land ter wereld hun kant koos en naar de voorste gelederen van het ontkenningsfront banjerde, kon Moeder Aarde de hoop helemaal wel laten varen. De gedachte dat de stromen ontheemden, op de vlucht geslagen voor voedseltekorten en een gebrek aan schoon water, veroorzaakt door de wereldwijde ecologische ramp, overal waar de wanhoop hen heen dreef mededogen zouden vinden was absurd, zei de man. Integendeel, we zouden binnenkort getuige zijn van de onmenselijkheid van de mens jegens zijn medemens op een nooit eerder vertoonde schaal.

De man was een goede spreker. Hij had een iPad voor zich op zijn lessenaar liggen, waar zijn blik van tijd tot tijd op viel, maar in plaats van rechtstreeks de tekst op te lezen sprak hij alsof hij die uit zijn hoofd had geleerd. In dat opzicht leek hij op een acteur. Een goede acteur. Hij was erg goed. Niet één keer aarzelde hij of struikelde hij over een woord, maar zijn verhaal kwam evenmin ingestudeerd over. Een gave. Hij sprak met gezag en was uiterst overtuigend, zichtbaar zeker van alles wat hij zei. Net als in het artikel dat ik had gelezen waarop de lezing was gebaseerd, staafde hij zijn beweringen met talloze verwijzingen. Maar tegelijkertijd straalde hij uit dat het hem er niet om ging zijn gehoor te overtuigen. Het was geen mening die hij uitdroeg, het waren onweerlegbare

feiten. Het maakte niet uit of je hem geloofde. Dit in aanmerking genomen vond ik het apart, echt heel apart, dat hij die lezing gaf. Ik had gedacht dat hij, omdat hij het hier tegen mensen van vlees en bloed had, mensen die speciaal waren gekomen om naar hem te luisteren, een andere toon zou aanslaan dan ik me van het tijdschriftartikel herinnerde. Ik had gedacht dat er dit keer zo niet een optimistische, dan toch minstens geen uitsluitend gitzwarte boodschap in zou zitten, minimaal een vingerwijzing naar een mogelijke weg vooruit, een kruimeltje, desnoods maar een kruimeltje, hoop. Zoals: Laten we, nu ik jullie aandacht heb, nu ik jullie allemaal de stuipen op het lijf gejaagd heb, praten over wat we zouden kunnen doen. Wat heeft zo'n lezing anders voor zin, meneer? Ik wist zeker dat de andere mensen in de zaal er precies zo over dachten.

Cyberterrorisme. Bioterrorisme. De onvermijdelijke volgende grote griep пандemie, waar we al even onvermijdelijk niet op voorbereid zouden zijn. Ongeneeslijke dodelijke infecties die voortkwamen uit ons ongebreidelde gebruik van antibiotica. De opkomst van ultrarechtse regimes overal ter wereld. De normalisatie van propaganda en bedrog als politieke strategieën en basis voor overheidsbeleid. Het onvermogen om het wereldwijde jihadisme te verslaan. Bedreigingen van ons leven en onze vrijheid – van alles wat de naam ‘beschaving’ verdiende – tierden welig, zei de man. Middelen om die te bestrijden waren daarentegen schaars...

En wie kon geloven dat de concentratie van zo veel macht in handen van een paar techondernemingen – om nog maar te zwijgen van het systeem voor grootschalige controle waarvan hun dominantie en opbrengsten af-